

REISZ T. CSABA

*André Lajos tanulmányútjai a magyarországi földadóreform végrehajtásához**

Magyarországon a levert szabadságharcot követően a belső ellenállás legcsekélyebb esélye nélkül vezették be – az örökös tartományokban már 1817 óta létező – földadót 1850-ben.¹ Az új adónem megteremtésének célkitűzései szerint mindezt az igazságos és arányos közhelyviselés érdekében tették, amely politikai, gazdasági és társadalmi vonatkozásban is előremutató szándék volt.

Az 1865 óta üléselő országgyűlés, amely Ausztria (az uralkodócsalád) és Magyarország közjogi viszonyainak rendezését, vagyis az 1867. évi kiegyezést megalkotta, egyúttal a korábban uralkodói rendeletekkel – tehát a korabeli alkotmányjogi szemmel nézve önkényesen – szabályozott legfontosabb kérdéseket, így különösen az állam működésének gazdasági alapját jelentő adórendszert is törvényekben szabályozta.²

Lónyay Menyhért pénzügyminiszter 1868. április 16-án terjesztette a képviselőház elé az az évi állami költségvetést, valamint „a főbb reformokat s könnyítéseket magokban foglaló, valamint a gyakorlatban levő egyéb rendeleteket is ideiglen törvényesítő” 13 törvényjavaslatot, első helyen a földadót is tartalmazó egyenes adóról szólót. Ezek azonnali szükségességéről

kijelentette, hogy „a pénzügyi törvények szerkesztése tekintetében a minisztérium az adott viszonyoknál fogva nehéz helyzetben van: mert míg minden más alkotmányos országban a létező pénzügyi rendszer századokon át fejlődött, nálunk ezelőtt 18 évvel rendelet útján egyszerre hozatott be. Alkotmányos országokban törvények léteznek; itt a pénzügyi rendszer több ezer kormányrendeleten és e rendeletek magyarázatán alapszik, melyeknek egy része még érvényes, más része újabb rendeletek által eltöröltetett. Minthogy alkotmányos fogalmaink szerint az adókra nézve is törvény szükséges; de másrészt kellő idő arra nem volt, hogy az új törvényeknél már gyökeres reformokat lehetne életbe léptetni: az előterjesztendő törvényjavaslatok az adók kezelésére nézve a létező rendeleteket ideiglen törvényesítenék, és jelenben azon intézkedések hozatnak ezen törvényjavaslatokban indítványba, melyek a közjövödelmek nevezetes csonkítása nélkül az adózókra nézve a teherviselést könnyebbítenék, a pénzügyi kezelést egyszerűsítének és az államjövödelmet biztosítanák.”³ Az országgyűlés a földadóról szóló törvényt is gyorsan elfogadta, amelyet az uralkodó augusztus 4-én szentesített, és augusztus 8-án kihirdettek. A törvény az addig gyakorlatban

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 TUZA CSILLA: A földadó bevezetése az osztrák örökös tartományokban (1817). *Catastrum*, 2. (2015) 2:3–8. TUZA CSILLA: Az 1849. évi császári pátens a földadókataszter bevezetéséről. *Catastrum*, 1. (2014) 4:2–4.

2 A korszakban mindig napirenden volt a földadó kérdése az országgyűlés előtt. Ennek részletes feltárását SCHMIDT ANIKÓ folyamatosan végzi, a kronológiai rendben haladó cikkei a *Catastrum* hasábjain jelentek meg: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt (1865–1868). 2. (2015) 1:19–24.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt: az első törvényjavaslatok (1869–1872). 2. (2015) 2:9–21.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. Élénkítő tárgyalások, erősödő földbirtokos lobbí. 2. (2015) 3:46–59.; A kataszter a logikát a feje tetejére állította. Az 1878–1881. évi országgyűlés tanulságai. 3. (2016) 1:13–25.; A kataszteri ankét. 3. (2016) 2:21–28.; Az „új” földadó kivetése előtt: az 1881–1884. évi országgyűlés. 3. (2016) 3:3–16.; A kataszteri munkálatok ügye az 1884–1887. évi országgyűlési ciklusban. 4. (2017) 1:15–24.; A kataszteri munkálatok ügye az 1887–1892. évi országgyűlési ciklusban. 5. (2018) 2:18–27.; Harc a földadó leszállításáért. A kataszter ügye az 1896–1901. évi országgyűlési ciklusban. 6 (2019) 2:30–39.; A kataszter és a kiigazításának terve az 1901–1906. évi országgyűlési ciklusban. 7. (2020) 1:33–44. A cikkeken megjelent arcképekből jelen tanulmányhoz is válogattunk.

3 Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. VII. Szerk.: GREGUSS ÁGOST. Pest, 1868. 79–80., CCXIV. országos ülés, 1868. április 16.

lévő szabályokat 1870. december 31-ig érvényben tartotta, de felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy az adórendszerre vonatkozó részletes törvényjavaslatot nyújtson be a törvényhozásnak.⁴

Szaktbizottmányi munkálatok

Lónyay a törvények benyújtása után egy, kihirdetését követő bő félévvel az egyenesadó-reformok tárgyában 1869. március 20-án értekezletet hívott össze: „Általánosan el van ismervé, hogy fennálló adórendszerünkben több adónemnél reformok behozatala szükséges; tekintve azonban az ügy fontosságát szintúgy, mint azon körülményt, hogy az adórendszerben eszközendő mindennemű változtatás nemcsak az államjövödelmekre gyakorol lényeges befolyást, hanem az adózókat is különböző módon érintvén, a gazdasági viszonyokba s ezáltal az adózók anyagi érdekeibe is mélyen behat: ugyanezért a szükségessé vált adóreformok célszerű keresztülvitelét a múlt országgyűlés aképpen véle elérhetőnek, hogy a reformok iránt szaktbizottmányok (enquete) véleményének meghallgatását, s a létesítendő reformokra vonatkozó adatok egybeállítását rendelte el, a szaktbizottmányok összehívását nekem tévén kötelességemmé.”⁵

1869. április 15-én a Pénzügyminisztérium nagytermében alakultak meg a bizottságok, az ez alkalommal tartott megnyitó beszédében a pénzügyminiszter kijelentette: „a biztos anyagi és szellemi felvirágzásnak és a népek megelégedésének, a belbéke és alkotmányosság megszilárdításának nincs nagyobb biztosítéka, mint a jól rendezett pénzügy, mely az adófizetőktől a közgazdasági erők fejlődésének akadályozása nélkül, takarékos kezeléssel, adóképességükhöz aránylag, az egyenlő és méltányos

elvek szerint, a lehető kímélettel és az adófizetőre nézve kevésbé terhes időben kívánja azon áldozatokat, melyek az államszükség fedezésére nélkülözhetlenek; mely az államháztartásban a kellő súlygyen fenntartása mellett az ország szellemi és anyagi fejlődésének előmozdítására is rendelkezésre bocsátja a szükséges összegeket.” Kifejtette, hogy a reformok helyes megvalósításához szükség van a megfelelő elméleti ismeretekre, információkra arról, hogy mi a helyzet más országokban, valamint elegendő adattal kell rendelkezni. A szakminisztérium ebben a hatalmas munkában számított az érdekeltek bevonásával megtartott szakértekezletek munkájára is: „Az abszolút kormányzatnak egyik jellemvonása, hogy saját nézetének igaz voltán nem kételkedve, képesnek tartja magát a legfontosabb és bonyolultabb kérdéseknél is saját akaratát állítani fel törvényképpen; ellenben a szabad, alkotmányos államok minden fontosabb kérdéseknél nagy sikerrel alkalmazták az enquete meghallgatását, melyeknek feladata valamely különösen kitűzött tárgynál vagy annak egyes részleteinél felismerni minden arra vonatkozó tény, azt minden oldalról megvizsgálni, következményeit megfontolni, mérlegelni s összehasonlítani, s egybegyűjteni a szakértőknek arra vonatkozó tapasztalatait.”⁶

Az értekezletek megvalósítására létrehoztak egy kilenctagú központi bizottságot, valamint négy szaktbizottságot az egyenes adók, a szesz- és cukoradó, a dohányjövédék és a sójövédék adójának reformjához, az elsőben három, a többiben két-két albizottságot állítottak fel.⁷

A földadóreform szaktbizottság elnöke Korizmicz László, előadója Trzinszky – a kötetben: Trzcínski – Gyula volt, 1867 óta a minisztérium kataszteri ügyosztályának vezető-

4 1868. évi XXV. törvénycikk a földadóról. Ezer év törvényei (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800025.TV>)

5 Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 3. (1869) 70:885. (márc. 27.).

6 Az adóreformok tárgyában a magy. kir. pénzügyminiszter által összehívott szaktbizottmányok munkálatainak összeállítása. I. rész. Földadó. Buda, 1870 (= Földadó). IV–V.

7 Az adóreformok tárgyában felállított szaktbizottmányok munkájának eredményeit 1870-ben kilenc kötetben adta közre a Pénzügyminisztérium: *Az adóreformok tárgyában a magyar királyi pénzügyminiszter által összehívott szaktbizottmányok munkálatainak összeállítása*. I. Földadó, II. Házadó, III. Jövedelem- és személyes kereseti adó, IV. Cukoradó, V. Szeszadó, VI. Sójövédék, VII./1–3. Dohányjövédék. A kötetek a szaktbizottmányok jegyzőkönyvein túl pl. a miniszteri meghívót, a megnyitó beszédet, bizottsági ügyrendet is tartalmazzák. A teljes sorozatot csak az Országgyűlési Könyvtár állományában találtam meg (B8/280.). Az első kötetet jelen cikk apropója kapcsán az Országgyűlési Könyvtár munkatársai digitalizálták, az szabadon elérhető a "Négyzetkataszter" projekt honlapján (www.negyzetkataszter.hu).

■ Korizmic László (1816–1886), m. kir. helytartósági tanácsos, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület alelnöke, a Magyar Földhitelintézet igazgatója, 1858-tól az MTA tiszteletbeli tagja, 1870-től haláláig Vizakna város képviselője (Vasárnapi Újság, 4. /1857/ 20:1.)

je.⁸ A szakbizottság első ülésén (április 26.) kiosztották a tárca emlékiratát, a következő ülést április 29-én tartották. A 3. üléstől, május 20. óta a miniszter felkérésére részt vett a bizottsági üléseken André Lajos osztálytanácsos is, a minisztérium földadó ügyosztályának vezetője.⁹

A földadói albizottság tanácskozásairól nyolc jegyzőkönyv készült. Az utolsó, 1870. január 25-i ülésen a bizottsági elnök „pénzügyminiszter úr ő nagyméltóságának azon eléggé nem méltányolható intézkedéséről, mely szerint a szakbizottmány egyik tagját, André Lajos osztálytanácsos urat a porosz adórendszer tanulmányozására a hely színére kiküldetni méltóztatott, felkérte nevezett osztálytanácsos urat, miszerint ezen utazása alkalmával szerzett

tanulmányai eredményét főpontokban vázolva a szakbizottmánnyal közölni szíveskedjék”, amelynek André azonnal eleget is tett, ismeretve az 1861. évi porosz törvény tartalmát.¹⁰

Az albizottság a gazdasági egyletekhez és a szakértőkhöz számos kérdést intézett a földadóval kapcsolatban, a kiküldött 248 felhívásra összesen 76 válasz érkezett vissza. A bizottság az 1870. január 25-i ülésen fogadta el a Pénzügyminisztériumhoz intézendő jelentést, fő megállapítása az volt, hogy nem az alapelvekben, hanem a megvalósításban van a hiba.

A szakbizottmányok jelentéseit tartalmazó kilenc kötetet a pénzügyminiszter május 21-én nyújtotta át a képviselőháznak: „A szakbizottmányok e fontos feladat megoldásában buzgósággal és szorgalommal jártak el; nem elégedtek meg azzal, hogy saját nézeteiknek adjanak kifejezést; de minden egyes szakbizottmány a tanácskozás alá vett adónem által érdekelt egyleteket, testületeket és szakférfiakat az általa föltett kérdésekre adandó válasza fölhívta; sőt hogy a tér mindenkire nézve, ki a föltett kérdéshez szólanı kívánt, nyitva legyen: a kérdéseket hírlapok útján is közzétéve, a bárkitől arra adott válaszokat készséggel elfogadta, azokat beható tanácskozásainak tárgyává tévé, és azok eredményeit munkálatába fölvevé.

Több mint 300 a szakbizottmányokba általam meg nem hívott egyes szakértők és testületek véleményei ezen kötetekben, de a szakbizottmányok időt és fáradságot nem kímélvén, a külföldi államokban létező adótörvényeket és adórendszert is tanácskozás alá vették, s azokat adórendszerünkkel és adótörvényeinkkel párhuzamba állították.”¹¹

Huszonöt évvel később – e szakértekezlet tevékenységét ismertette – Pólya Jakab rögzítette, hogy ez volt az utolsó alkalom, amikor az egyenes adókról szakértekezletet hívtak össze.¹²

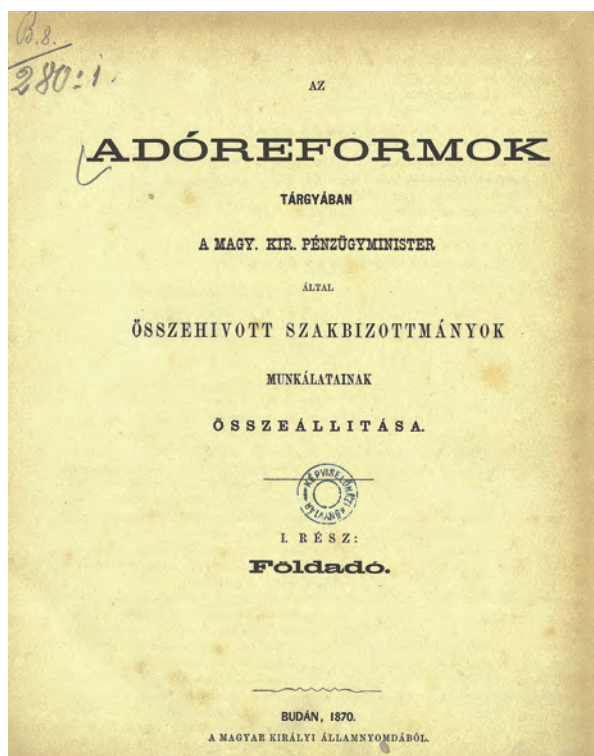
8 Trzinszky Gyulához l. REISZ T. CSABA: Az Állami Földmérési Igazgatóság (1919–1920). *Catastrum*, 6. (2019) 1:25–35. (27.)

9 André Lajos karrierjét l. REISZ T. CSABA: Az André család című cikkében ugyanebben a számban.

10 Földadó, 16–22.

11 Az 1869-dik évi april 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. VIII. Szerk.: NAGY IVÁN. Pest, 1870. 178. országos ülés. 212.

12 PÓLYA JAKAB: Az egyenes adók reformja. *Közgazdasági Szemle*, 19. (1895) 10:700–722.

■ Az adóreformok ügyében összehívott szakbizottságnak a földadó kérdésében végzett tevékenységéről kiadott összefoglalója, címlap (Országgyűlési Könyvtár)

A Pénzügyminisztérium elnöki iratairól

André Lajost a pénzügyminiszter az adóreform érdekében több alkalommal is külföldi tanulmányútra küldte, hogy az ottani tapasztalatokat és eredményeket a hazai reformokban is hasznosítani lehessen. A poroszországi útról André beszámolt a szakbizottság földadó albizottsága előtt is, az ausztriairól pedig összefoglaló jelentést készített.

A tanulmányutak részletei a Pénzügyminisztérium elnöki irataiban maradtak fenn. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött állagban (K 255) eredetileg alapszámrendben őrizték az iratokat.¹³ Jelen esetben ez azt jelentette, hogy egy ügy összes iktatmánya az utolsó évi első iktatószámom mint alapszámom volt együtt (több év esetén ez mozgó alapszám, másik gyakorlat szerint

az első év első iktatása az alapszám), az iratok évek, azokon belül alapszámok, azokon belül pedig az iktatószámok növekvő rendjében voltak a csomókban.¹⁴

Az iratanyag 1869–1919 közötti időszakához nem állt rendelkezésre sem iktatókönyv, sem segédkönyvek (pl. mutatókönyv), erre hivatkozva az 1970-es években a teljes anyagot tárgyi alapon átrendezték, azóta az évek, azokon belül a tételek, azokon belül az alapszámok növekvő rendjében szerepelnek az iratok – legalábbis az új rendszerű anyaghoz készült jegyzék szerint.¹⁵ A segédletet készítők úgy vélték, hogy a kialakított (tehát nem eredeti, hanem utólag kreált) „tételek jól tükrözik az iratanyag forrásértékét és elősegítik a kutatók alaposabb tájékozódását”. A későbbiek nem igazolták ezt a bizakodást, az anyag gyakorlatilag kutathatatlan, tippelni kell a tárgyra, majd szálasan – vagyis iratról iratra, lapról lapra – kell átnézni a csomókat, és még ha előkerül is egy-egy iktatott irat, a teljes ügyirat nem feltétlenül került azonos tételbe. Levéltáros elődeink tehát sokat ártottak az iratanyag kutathatóságának azzal, hogy az ügyiratokat – legalábbis az első években átnézett iratok tanúsága szerint bizonyosan – a rendező munkatárs megítélése szerint sorolták be a tételekbe, az ügyiratokat pedig nem alapszámok rendjében, hanem iktatószámokként szétrakva helyezték el, akár több tételbe is. Hiába írták rá a korszakban az előiratok iktatószámait, azokat nem vették figyelembe a rendezéskor.

Ez volt a helyzet André Lajos tanulmányútjainak irataival is, amelyeket iktatószámokként helyeztek el az 1. Pénzügyigazgatási ügyek, 2. Adó, illeték, jövedék, állami egyedárusági és belső vámügyek, 6. Kereskedelem, vám és osztrák–magyar közös ügyek és 51. Személyi ügyek című tételekbe 1869–1872 között. Az alább felhasznált iratok csak azért kerültek elő, mert az iratőrző főosztály megkezdte a használhatóbbá rendezett iratanyag darabszintű átnézését és jegyzékelését.

13 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 255 Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Elnöki iratok (= K 255).

14 BÉLAY VILMOS: *A Pénzügyminisztérium Levéltára, 1867–1944*. Repertórium. Bp., 1960. 7.

15 A Pénzügyminisztérium tárgyilag átrendezett Elnöki iratainak (K 255) áttekintő raktári jegyzéke. Gépirat az iratanyag mellett, év nélkül.

A porosz tanulmányút

1869. június 30-án Korizmic László albizottsági elnök benyújtotta az aznapi ülésen elfogadott, a „*földadóreform kellő felvilágosítása érdekében szükséges kérdőpontokat*”.

A pénzügyminiszter ennek apropóján július 13-án úgy rendelkezett, hogy mielőtt a szakbizottság a feltett kérdésekre beérkezett válaszok alapján kialakítaná végleges véleményét, André Lajos osztálytanácsos tegyen külföldi tanulmányutat: „*kívánom, hogy az újabb időkben Poroszországban készített, és annak új tartományaiban, valamint Ausztriában most készülő földadókataszterek gyakorlatilag tanulmányoztassanak, s ezen intézményeknek életbeléptetésénél felállított vezérelvek és alkalmazott gyakorlati eljárás iránt teendő észleletek rendszeresen s tekintettel a nálunk létező viszonyokra előtüntetve a reformügy további fejlesztésénél felhasználhatassanak*”. Az utasítás szerint André feladata volt, hogy „*a nevezett országokba utazván, magát az illető pénzügyminisztériumokban a catasteri ügyek vezetésével megbízott személyiségekkel érintkezésbe tegye, és különösen az említett catastereknél alkalmazott kiviteli módszerekkel, valamint az illető pénzügyi kormányok által e részben elfoglalt álláspontokkal közelebbről megismerkedjék és a kiküldetés eredményéről ki-merítő jelentést tegyen*”.

A miniszter egyúttal dr. Rudolf Brestl (1816–1881) osztrák pénzügyminisztert (1868–1870) arra kérte, hogy értesítse André megbízatásáról az ottani tisztviselőket, valamint Ferdinand Beust (1809–1886) külügyminisztert (1866–1871) is megkereste, hogy a követség útján a porosz pénzügyminiszternél hasonló támogatást szerezzen.¹⁶

André 500 forint előleget kapott a tanulmányúthoz, de ez nem volt elegendő. Hazatértekor az október 27-én benyújtott úti számlája alapján még 206 Ft 85 krajcárt ezüstben, 5 Ft 78 krajcárt papírpénzben kel-

lett kiutalni a számára, ami november közepén megtörtént (ez a mai viszonyokkal párhuzamba állítva igen gyorsnak mondható).¹⁷

André 1869. július–október folyamán Poroszországba utazott. Előzetes jelentése szerint Berlinben br. Münch-Bellinghausen követségi tanácsos bemutatta őt – a pénzügyminiszter távollétében – Schumann minisztériumi igazgatónak, osztályfőnöknek. A főtisztviselő továbbküldte őt Gauss titkos számtanácsos előadóhoz, aki egyrészt a föld- és házadó beszédesi és végrehajtási rendszerének szervezését ismertette, másrészt a törvények, rendeletek, utasítások, emlékiratok és tárgyalási jegyzőkönyvek, egyéb iratok és kimutatások nagy gyűjteményével látta őt el. Mivel azok az iratok a helyszínen is a rendelkezésére álltak, három nagy csomagban hazaküldte a több mint 100 kötetből és füzetből álló gyűjteményt, kérve, hogy megérkezéig hagyják azt egyben. Beszámolt arról is, hogy a porosz pénzügyminiszter utasítására a tartományokban (Hannover, Münster és Düsseldorf) és a kormányzések-nél is a legnagyobb előzékenységgel fogadták.¹⁸

André felhívta a figyelmet arra, hogy amikor 1868-ban az osztrák pénzügyminiszter kiküldöttje, Friedrich Elsner hasonló céllal Poroszországban járt, a minisztérium azzal fejezte ki a köszönetét, hogy egy kormányfőtanácsost Vaskorona-renddel, két alsóbb rangú tisztviselőt, egy adótanácsost és egy főerdészt a Ferenc József-rend kiskeresztjével tüntettek ki. Az osztálytanácsos hasonló eljárást ajánlott ezúttal is, javasolva a neki segítő tisztviselők kitüntetését. Tanácsát megfogadták, a közös Külügyminisztérium hamarosan értesítette az előterjesztésről a Pénzügyminisztériumot is: Schumann valódi titkos pénzügyi főtanácsosnak a Lipót-rend parancsnoki keresztjét, Gauss, Delius és Sauerling titkos kormánytanácsosoknak a III. osztályú Vaskorona-rendet, Wilke adótanácsosnak pedig a Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozták.¹⁹

16 MNL OL, K 255. 1869-1-1749. A berlini követ jelentése a megszerzett támogatásokról: 1869-2-2102.

17 André elszámolása: MNL OL, K 255. 1869-51-2616.

18 MNL OL, K 255. 1869-2-2061.

19 MNL OL K 255. 1869-2-2102.; 1869-6-3187. Oesterreichische Orden nach Preußen. *Neues Fremden-Blatt (Abendblatt)*, 6. (1870) 103:22. (ápr. 14.); *Morgen-Post*, 20. (1870) 104:2. (ápr. 15.).

Az ausztriai tanulmányút

André 1869-ben azért nem utazott el Ausztriába, mert az ottani Pénzügyminisztériumban akkor még nem indult el a földadóról szóló törvény végrehajtása.

A következő évben azonban megkezdődött az új földadó-kataszter készítése, ezért 1870. május elején André kérvényezte, hogy a tanulmányút folytatása és befejezése érdekében küldjék ki Bécsbe. A feladat fontosságát jelzi, hogy azonnal – május 9-én – elrendelték a kiküldetést, feladatául szabták, hogy a minisztériumban a kataszteri ügyek vezetésével megbízottakkal lépjen kapcsolatba és különösen a kiviteli módokkal és az erre vonatkozó álláspontokkal foglalkozzék. Kiutaltak számára 200 forint előleget, és ismét írtak a bécsi Pénzügyminisztériumnak, hogy támogassák az osztálytanácsost. Ludwig von Holzgethan báró (1800–1876) osztrák pénzügyminiszter (1870–1872) május 18-án ígéretet tett a kiküldött támogatására. André júliusban ugyan elutazott Bécsbe, de az ottani Pénzügyminisztérium várakozása ellenére anyagi akadályok miatt nem kezdődtek meg a munkálatok, ezért a tanulmányútját nem fejezhette be eredményesen.²⁰

André az előkészületek alkalmával a pénzügyminiszter egyik tervéről megjegyezte, hogy *„az adóreform előkészítésénél, melynek érdekében a jelen átiratban említett intézkedések tettek, kapcsolatban áll oly terv kidolgozása is, mely szerint azon vidékek, melyeknek gazdasági, forgalmi s értékesíthetési viszonyaik új vasút építése által lényegesen emeltetnek, melyek tehát a vasútépítésre fordított tőke kamatjának biztosítására esetleg fordítandó állami segélypénzekből a legnagyobb hasznot húzzák, ezen teher viseléséhez a haszonnak megfelelő részével, különösen pedig a földadó után kivetendő*

illő járulékkal hozzájáruljanak”. A miniszter ezen tervének megvalósítása érdekében André szerette volna megismerni azokat a törvényeket és rendeleteket, amelyek Franciaországban e tárgyban születtek, ezért 1870. júniusban ismét Beust külügyminiszterhez fordultak, hogy azokat a jogszabályokat szerezzék meg.²¹

André – Elsner bécsi pénzügyminisztériumi osztályfőnök értesítésére hivatkozva – 1871. július 27-én ismét javasolta, hogy az Ausztriában folyamatban lévő földadó-kaszteri munkálatok helyszíni tanulmányozására augusztusban Bécsbe küldjék. *„Onnan vele [Elsnerrel] együtt néhány beclőbizottsághoz elmennék és a tárgyalásban mint hallgató részt vennék, mert jelenleg a beclőbizottságok mindenütt már a becléssel magával foglalkoznak, s több helyen a beclés eredményeit bizottsági tárgyalás alá vették, a miniszteri tanácsos úr pedig, ki a már tavasszal megkezdett körútját, melyet most egy pár napra félbeszakít, akkor megint folytatandja, engemet személyesen az illető bizottságoknál bevezetne.*”

Július 28-án elkészült számára a kiküldetési rendelet, feladatul kapta, hogy a bécsi Pénzügyminisztérium által megkezdett földadó-kaszteri beclés folyamatát tanulmányozza, jelentkezzen az illetékes előadónál, és a lehetőségek szerint több vidéki beclőbizottság tárgyalásain vegyen részt, minderről pedig kimerítő jelentést tegyen. Ismét 200 Ft útielőleget kapott. Ugyanaznap ismét Holzgethan pénzügyminiszter támogatását is kérték, hivatkozva az előző évi kedvező nyilatkozatára is.²²

Az osztrák pénzügyminiszter augusztus 25-én kelt válaszában támogatásáról biztosította André, és tájékoztatást adott az ez ügyben megtett intézkedésekről. Andrének minden segítséget megadnak, megismertetik az 1869. május 24-i törvény gyakorlati lefolyásával és végrehajtásával, a központi felügyelők veze-

20 MNL OL, K 255. 1870-51-1430. Holzgethan válasza: 1870-6-1538. A tanulmányút sikertelenségéről André az 1871. évi új tanulmányút kezdeményezésekor számolt be: MNL OL, K 255. 1871-1-3802.

21 MNL OL, K 255. 1870-6-1538. A kérés teljesítéséről és annak eredményéről nincs információnk.

22 MNL OL, K 255. 1871-1-3802. Ez az ügyiratdarab tartalmazza Andrének a pénzügyminiszterhez benyújtott jelentését. Az általa hazaküldött iratmásolat-gyűjtemény 1871. október 20-án érkezett meg a Pénzügyminisztériumba, az erről készített ügyiratdarab (5221/1871.) ez ideig nem került elő.

23 MNL OL, K 255. 1871-6-4391.

■ Kerkápoly Károly (1824–1891) jogi doktor, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, pénzügyminiszter (1870–1873), kb. az 1870-es években (Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár, 779-1958.)

tésével néhány alsó-ausztriai kerületet meglátogatnak, és helyben az addigi eredményekbe betekinthez, szeptember 1-jén pedig Friedrich Elsner miniszteri tanácsost elkísérheti a karintiai ellenőrző útján.²³

André 1871. október 30-án nyújtotta be a – 47, az ügyiratban már nem található melléklettel felszerelt – jelentését a véghez vitt tanulmányútról Kerkápoly Károly (1824–1891) pénzügyminiszterhez (1871–1873).

A jelentés szerint André Elsner Friedrich (az iratban a korabeli szokás szerint: Frigyes), a bécsi Pénzügyminisztérium földadó ügyosztályának főnöke nagyon támogatta, meghívta olyan értekezletekre, ahol a vidéki földadószabályozási tisztviselőket oktatták, és átolvashatta a tartományi bizottságoknak kiadott szabályrendeleteket, jelentéseket.

Az alsó-ausztriai és morvaországi orszá-

gos bizottságokhoz hivatalosan bejelentkezhetett, megismerhette azok hivatalos működését. Bécsben Schneider helytartósági tanácsos és országos bizottsági előadó, Brünnben Fichtner országos bizottsági előadó bevezette az ügykezelésbe, később Schindler központi felügyelő a brünni, zwettli és kremsi becslőbizottságnál, majd Marschovsky központi felügyelő a hernalsi, sechshausi és kornenburgi becslőbizottságoknál bemutatta a tényleges becslési munkálatokat. A bizottsági jegyzőkönyveket olvashatta, sőt a kornenburgi teljes bizottság ülésén is részt vehetett. A becslőjárás azon részét, ahol a becslési munkák elkészültek, Marschovsky felügyelő és Böhm becslőbizottsági előadó vezetésével a helyszínen bejárhatta, továbbá Schindler központi felügyelő és Zajcsek erdőbecslési előadó vezetésével a Zwettl és Krems közötti erdőbecslési kerületet beutazhatta.

André a mintamunkálatokat, a térképeket és a táblázatokat, amiket Elsner az oktatásnál használni szokott, a Pénzügyminisztérium részére lemásoltatta és a 89 darabból álló gyűjteményt hazaküldte. „Magántudomásom szerint a pénzügyminiszter úr ezen munkálatok egy részét Oppolzer becslési felügyelő felügyelete alatt hivatalosan, egy jelentékeny részét pedig Elsner miniszteri tanácsos úr saját költségén íratta meg, s azokhoz egy tájképet is csatolt, mely a községek csoportosítása, az osztályok alakítása és a tiszta jövedelmi tételek alkalmazása körüli eljárás gyakorlati előtűntetésére szolgál”.

A jelentéstevő szerint Holzgethan pénzügyminiszter és Elsner osztályfőnök kifejezték készségüket, hogy a jövőben is a magyar pénzügyminiszter bármilyen kérdésére válaszoljanak. „Egyébiránt a többi tisztviselő urak is, kikkel ez ügyben közlekedtem, jelesen a földadó ügyosztályban alkalmazott Schiener osztálytanácsos, Mayer miniszteri titkár, Schindler és Marsovsky központi felügyelők és Oppolzer becslőfelügyelő, továbbá Schneider alsó-ausztriai és Fichtner morvaországi országos bizottsági előadók, Scheich alsó-ausztriai felügyelő, valamint Polletin, Partsch, Fischer, Zajcsek, Böhm

és Schindler becslőbizottsági előadók mindenben elismerésre méltó készséggel támogattak” – írta elégedetten André. Az őt támogató osztrák tisztviselők segítségét azért is említette részletesen, mert a porosz tanulmányútjánál is hasonlóképpen járt el, ami alapján aztán a porosz hivatalnokokat ki is tüntették, „*úgy most is kötelességemnek tartottam Excellenciádnak a fentebbi részleteket feljelenteni, s különösen Elsner miniszteri tanácsos úr szíves támogatását kiemelni, ki valamint már több alkalommal, úgy most is a magyar Pénzügyminisztérium irányában a földadó-kataszteri ügyekben kiváló előzékenységet tanúsított és esetleg ezután is sok tekintetben hasznos szívességeket tehet.*”

André a jelentéséhez csatolta *Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt országokban érvényes és az 1869. évi május 24-ről kelt törvény a földadó szabályozásáról* című, 42 paragrafusból álló törvénytöveget magyar nyelven, valamint *A földadó szabályozása az osztrák birodalmi tanács által képviselt országokban* című összefoglalóját is.

1872. február 18-án a magyar pénzügyminiszter azt kérte, hogy André hadd utazzon ismét Bécsbe a tanulmányút folytatására. Az osztrák Pénzügyminisztérium április 6-án kelt átiratában hozzájárult, hogy André az alsó-ausztriai földadó bizottság április 8-án megkezdett tanácskozásain részt vehessen. Mivel időközben André megbetegedett, erről értesítették az osztrák felet, neki pedig utasításba adták, hogy mihelyst meggyógyult, utazzon Bécsbe és vegyen részt a számára kijelölt földadó bizottság tanácskozásain. Ehhez ismét kiutaltak 200 Ft-ot.²⁴

Felépülését követően André kiutazott Ausztriába, hogy a tanulmányutat befejezze, az erről szóló összefoglaló jelentését június 24-én nyújtotta be (l. a forrásközlést). Javaslatának megfelelően a pénzügyminiszter november 24-én köszönőlevelet írt az 1872-ben beiktatott új osztrák pénzügyminiszternek, br. Sisinio von Pretis-Cagnodónak (1828–1890), amelyben az André által javasolt valamennyi osztrák tisztviselőnek köszönetet mondtak.²⁵

André Lajos tanácsos jelentése az osztrák földadó-szabályozás jelenlegi stádiuma szerinti tanulmányozása végett 1870. évi rendelettel tett kiküldetése eredményéről

Kegyelmes úr!

Excellenciád folyó év április hó 18. 1628/PM szám alatt kelt kegyes rendelete folytán az osztrák földadó-szabályozás mostani stádiuma s eddigi eredményeivel való megismertetésem végett a bécsi cs. k. Pénzügyminisztériumnál s annak engedélyével az alsó-ausztriai és morvaországi földadó-szabályozási országos bizottságoknál eljárván, e kiküldetésről jelentésemet, s azt megelőzőleg az ügy eddigi fejlődése rövid vázlatát a következőkben bátorkodom előadni:

Az 1869. évi májusban megjelent törvény alapján még azon évben a végrehajtási utasítások dolgoztattak ki, az adóhivatalok által a múlt 15 évben létezett terményárak, munkabérek, vételárak és haszonbérek iránti adatok gyűjtettek és állítottak össze, s a mérési munkák kezdettek meg, melyek a már évtizedek előtt készített s a nyilvántartás elhanyagolása folytán elavult térképeknek a mostani művelési állapot szerinti kiigazításából, sok helyen pedig azoknak újbóli felvételéből állnak.

Az 1869/70. téli idő alatt a végrehajtási közegek nevezettek ki, s megtörténtek az intézkedések, hogy a járási és országos bizottságok szerveztessenek.

Az 1870. évi nyáron ezen tisztviselők és

24 MNO OL, K 255. 1872-6-1628. A magyar pénzügyminiszter kérésének fogalmazványát az 5221/1871. évi ügyiratdarab tartalmazta, ennek holléte ma nem ismert.

25 MNL OL, K 255. 1872–2-3297., benne André jelentésével és a köszönőlevél fogalmazványával. A jelentés szövegét a mai helyesírás és központozás szerint adom közre, az egyértelmű rövidítéseket jelölés nélkül feloldottam. Meghagytam a német gyökerű André Lajos magyar nyelvű szövegének sajátos fordulatait és szavait.

bizottságok nagyrészen megkezdték működésüket, mely azonban csak az átvitt adatok megvizsgálására és az előmunkálatokra szorított.

1871-ben a legtöbb járási bizottságok már az úgynevezett járásleírást, sőt a tarifatervezeteket is megállapították, de teljesen valamennyi járásban a tarifák csak Alsó-Ausztriában és Morvaországban készítették el, s ez okból csakis e két tartomány országos bizottságai hívathattak össze 1872-ben az illető járások bizottságai által meghatározott tiszta hozadéki tarifák átvizsgálására s az országos tarifák megállapítására.

A többi tartományokban a tarifák még sok járásban kidolgozva vagy bizottságilag megállapítva nincsenek, s ha reménylhető, hogy a nyár folytán e munka befejeztetik, mégis még hátra van a szomszéd tartományokkal való kiegyenlítés, s azért a Pénzügyminisztérium bizottsággal legfőképpen még arra számíthat, hogy a felső-ausztriai országos bizottság még az idén, a többi a jövő évben vehetik tárgyalás alá a tarifákat.

De egyes tartományok gyorsabb haladása nem nyújt nagy előnyt, mivel az elmaradott munkáinak befejezését is be kell várni, hogy a birodalmi bizottság a tarifákat véglegesen megállapíthassa.

Ami az alsó-ausztriai és morvaországi földadó-szabályozási országos bizottságok által a tarifák megállapításánál követett eljárást illeti, arról Alsó-Ausztriában az országos előadó és az előterjesztések és jegyzőkönyvek által, Morvaországban pedig általam informáltam magamat, hogy ott az országos bizottság tanácskozásáiban mint hallgató részt vettem.

Alsó-Ausztriában az ország valamennyi járás bizottságai által még 1871-ben az országos bizottságnak beterjesztett összes munkálatok és tarifák az országos bizottsági előadó által a melléje rendelt gazdasági és erdészeti felügyelők segítségével az 1871/1872. téli idő alatt részletesen átvizsgáltattak. E vizsgálat különös tárgyát képezték a tiszta hozadéki tételek kiszámításánál alkalmazott tényezők, és azoknak miképp alkalmazása, továbbá a járások tiszta hozadéki közti arány megállapítása és végre

annak a szomszéd tartományokhoz való viszonyítása.

Az országos bizottsági előadó a tiszta hozadéki tételek vizsgálásánál és esetleges helyesbítésénél részint a helyi viszonyok iránti saját részletes ismereteire, részint azon adatokra támaszkodott, melyek a terményárakról és munkabékekről hivatalosan gyűjtettek és előkészítettettek, részben pedig a járási bizottságok által a járásleírásban bevallottak, s ezen vizsgálat folytán az országos előadó képes és kényszerű volt a tarifákat kiváltképp ott helyesbíteni, hol a járásbizottságok, melyek 2/3 részben földadófizetőkből állanak, a kormányi közeg, tudniillik a járási előadó tervezetét többnyire minden indoklás nélkül elvetvén, a tételeket önkény szerint állapították meg.

A tiszta hozadéki tételeknek a határos tartományok irányábani helyes aránya tekintetében az országos előadó a mutatkozó divergenciák kiegyenlítése céljából ezen tartományok országos bizottságaival érintkezésbe lépett, és többnyire csak az azoknál alkalmazott előadókkal és felügyelőkkel, Morvaországot illetőleg azonban az ottani országos bizottság által e célra már előre kiküldött országos bizottsági küldöttséggel érintkezett, melynek az ottani országos előadó is mint kormányi közeg tagja volt.

Ezen okból a Morvaországgal való kiegyenlítés, melynek eredménye az alsó-ausztriai határjárások tarifáinak jelentékeny emelése volt, nemcsak ezen eredmény tekintetében, hanem főleg a kiegyenlítési tervezetek mindkét országos bizottság általi jóváhagyása tekintetében leghatásosabb volt, mert a küldöttség tagjai ezen tervezeteknek az országos bizottság előtti védelmezését magára vállalván, azt ott keresztül is vitték.

Ezen eljárás következtében az egész birodalomra nézve is nagy fontossággal bír, mivel a morvaországi járásbizottságok kevés kivétellel a tiszta hozadékat nagy objektivitással becsülték, és sok helyen még a kormányközeg által javasolt tételeket is felemelték, s így ezen még sok esetben az országos bizottság által leszállított tételek némileg azon bázist képezik, melyhez a kiterjedésre nézve legjelentékenyebb tartományok, tudniillik Csehország és Galícia or-

Mívelési ág.	Törzsfogat		A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke		A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke		A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke	A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke	A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke	A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke	A régi (a 1808. évi törvény szerinti) földadók a. i. értéke	
	hold	szé.	fl.	szé.	fl.	szé.						
Szántóföld	1.407,071	877	7.701,008	68	10	14.070,715	+82%	2.001,085	93	2.062,766	81	1 46 1 46
Álló	911,790	107	2.142,108	02	12	4.941,492	+125%	584,949	49	724,440	72	1 42 1 75
Hely	26,728	68	408,991	26	18	632,104	+39%	125,099	00	95,598	44	3 45 2 63
Szőlő	70,326	700	1.701,189	99	22	1.670,392	-7%	461,534	98	236,323	26	6 29 3 36
Rétek	250,416	850	440,679	62	3	757,249	+70%	117,478	35	110,199	10	46 . 48
Ménes / föld nélküli	2,201	1074	13,679	65	7	22,914	+64%	3,646	82	3,285	89	1 14 1 02
Érték	1.108,107	104	1.701,821	98	3 76	4.166,286	+139%	465,278	84	611,548	76	42 . 55
Házak	13,786	528	3,762	69	1	13,786	+266%	1,003	21	2,021	02	14 . 75
Helyek	17,708	100	98,686	07		17,708	-100%	26,309	68			1 48 0 0
Összesen	3.321,797	1457	14.923,700	96		26.291,938		3.846,320		3.846,320		

■ Kimutatása a régi (még fennálló) kataszter és az új becslés szerinti tiszta hozadéknak, és a művelési ág és holdankénti földadómennyiségnek Alsó-Ausztriát illetően (MNL OL, K 255. 1872–2-3297.)

szágos bizottságainak is alkalmazkodniok kell, pedig e tartományok a fennforgott politikai és nemzetiségi viszályok miatt a kormánynak legtöbb nehézséget okoztak s emiatt a munkában is nagyon elmaradtak.

Az alsó-ausztriai országos előadó a kiegyenlítési míveletek befejezése után egybegyűlt országos bizottságban mindezen viszonyokat kifejtván, előbb az általános szempontokat, melyek őt a javaslatoknál vezették, azután pedig járásokként határozati javaslatait előadta, melyek a bizottság által sokszor igen részletesen tárgyalattak, megvitattak, de végre kevés módosítással elfogadtattak.

A tanácskozási tárgyak egymásutánjára nézve itt is azon vezéreszme tartatott meg,

mely szerint a járásban művelési áganként mindig előbb a legjobb és legsilányabb talaj tiszta hozadéka és csak azután a középosztályok állapotítottak meg, s eszerint itt is művelési áganként előbb azon járások tarifái tárgyalattak, melyeknek az egész országban legmagasabb és legkisebb tarifátételei vannak.

Az országos előadó az új tarifátételek nagy átlaga alapján ki is számította a jövőben valószínűleg mutatkozó tiszta hozadékat, úgy művelési áganként, mint összesen; s ezen eredményt a stabilis kataszter eredményével összehasonlítva kimutatta a változásokat, melyek a földadó-szabályozás folytán az adóteher felosztására nézve várhatók.

A /. alatt ide mellékelt,²⁶ s általam az em-

26 Kimutatása a régi (még fennálló) kataszter és az új becslés szerinti tiszta hozadéknak, és a művelési ág és holdankénti földadómennyiségnek Alsó-Ausztriát illetően, l. a szöveg feletti képen.

lített kimutatásokból kivonatilag összeállított táblázat szerint az összes tiszta hozadék, mely a stabilis kataszter szerint 14 423 700 Ft 96 krajcárból állott, jövőben 26 231 938 Ft-ra (60%-kal) fogna emelkedni, s feltéve, hogy Alsó-Ausztriában a most fennálló 3 846 320 Ft földadó (pótlékok nélkül) az új tiszta hozadék szerint fogna felosztani, a kivetési százalék 26,66%-ról 14,66%-ra apadna.

Már a kivetési százalék ezen jelentékeny leszállítására nagy biztosítékot nyújt arra nézve, hogy még túl magas becslés esetében is az adóvali túlterhelhetetés tetemesen enyhíttetik; valamint a művelési ágak után járó adóteher közt az új becslés által elért helyesebb arány az adófizetést is nagymérvben fogja könnyíteni, mint azt a szőlő utáni adótétel mutatja, amely a szabályozás után 6 Ft 29 krajcárról 3 Ft 36 krajcárra fogna leapadni.

Tekintve továbbá, hogy a táblázatban kimutatott művelési ágankénti térfogatnak számaránya a körülbelül 30-40 év előtt eszközölt térképezésen alapszik, azóta pedig sok erdő, legelő sat. eke alá került, s e térségek jövőben a magasabb tiszta hozadéki átlag alá esnek, a tiszta hozadék főösszege tehát még emelkedni fog, a kivetési százalék még alább fogna szállni, s ennek folytán a földadó-szabályozás fő célja, tudniillik az adóteher aránylagos és az eddiginél helyesebb felosztása s ezáltal annak könnyebb elviselése bizonyosan el fog éretni.

Az alsó-ausztriai becslés ezen eredményéből Magyarországra nézve is azt a következtetést lehet húzni, amely föntebb említettett, mert Magyarországon is a fennálló tiszta hozadéki tételeknek egyik fő tényezője, tudniillik a termények ára úgy, mint Ausztriában, az 1824. évi alacsony takarmányárak átlagából merítettett.

Áttérve a morvaországi földadó-szabályozási országos bizottság tanácskozásaira, azokról csak annyit kell megemlítenem, hogy itt is a határozati javaslatok az országos előadó által a munkálatok részletes átvizsgálása nyomán előkészítettek, de mivel a bizottság fentemlített küldöttsége az országos előadó javaslatait már ismerte s helyeselte, s ennél fogva az országos bizottságban pártolta s magáévá tette,

a tanácskozás úgyszólván vita nélkül folyt le, s legfőlegb egy-két bizottsági tagnak felszólására egyes tételek bővebben magyaróztattak meg; de a javaslatok változatlanul elfogadtattak, Morvaországban pedig igen nevezetes tiszta hozadéki tételek fordulnak elő, például a brünni zöldségeskertek I. osztályának tiszta hozadéka a járási bizottság által több szakértő meghallgatása után s a vallomások alapján 105 forintra becsültetett, de az országos előadó annak 78 Ft-ra való leszállítását hozta javaslatba, mivel a kertészeti ipar, mellyel csak ama magas hozadék elérhető, az ipar- és jövedelemadó alá esik, és a földadónál csak a föld termőképessége vétetik még tekintetbe; továbbá Magyarország határán a Morva folyó mentében némely legelők I. osztálya 55 Ft-ra becsültetett, s az országos bizottság által helyben is hagyatott.

A becslés végeredménye, tudniillik az összes tiszta hozadék ott még nem számított ki, de a különbség a mostani becslés és a stabilis kataszter eredménye közt ott valószínűleg nem lesz oly nagy, mint Alsó-Ausztriában, mivel ott a stabilis kataszter sokkal később hozatott be, mint Alsó-Ausztriában.

Az osztrák földadó-szabályozás eddigi folyamára és eredményére nézve meg kell vallanom, hogy a munkálatok igen szépen, alaposan és nagy szorgalommal vannak kidolgozva, de hogy talán éppen a szerfőlötti írásbeli munka miatt a műveletek igen lassan haladnak s ezáltal aránytalanul megrágnak. Már az eddigi tapasztalás szerint is alig szenved kétséget, hogy az összes műveletek 8-9 esztendeig fognak tartani, és körülbelül 16-20 millióba fognak kerülni (az első 4-5 évet csak 1 ½ millióval, a későbbi 3-4-et 3 millióval számítva, pedig 3 ½ millió is van praeliminálva).

Ezen költség azért nem látszik arányosnak, mivel valamennyi tartomány már részletesen térképezve van, s most ezen térképeknek csak kiigazítása igényeltetik; Poroszországban például a *térképezés* (85% lemásolás és 15% új mérés) és a *becslés* 3 ½ év alatt 11 millió Ft-nyi (7 millió tallér) költséggel lett befejezve.

Végre kötelességemnek tartom jelenteni, hogy ezen kiküldetésem alkalmával is a cs. k. Pénzügyminisztérium s annak belső és külső

közegei részéről a legnagyobb előzékenységgel fogadtattam s támogattattam, s e részben különösen Distler pénzügyminisztériumbeli osztályfőnök, gróf Thurn Sigmond morvaországi helytartó mint az ottani országos bizottság elnöke, s annak helyettese, Herlt udvari tanácsos, Fichtner járáskapitány (Bezirkshauptmann), az országos bizottság előadója, Füdler, a brünni járásbizottság előadója, valamint Schneider helytartósági tanácsos mint az alsó-ausztriai országos földadó bizottság előadója részint hivatalos intézkedések, részint személyes közbenjárásuk által hoztak azon helyzetbe, hogy az alsó-ausztriai és morvaországi járás- és or-

szágos bizottságok által a földadó-szabályozás ügyében eddig kidolgozott munkálatokkal megismertessem s azokból az egész műveletnek alapjait, terjedelmét és horderejét megítélhessem; s ez okból bátorodom Excellenciádat megkérni, miszerint a cs. kir. Pénzügyminisztériumhoz intézendő átiratban a nevezett urak szíves közreműködése köszönetnyilvánítás mellett megemlíttessék.

Kelt Budán, 1872. június 24.

André Lajos
osztálytanácsos

alappait, terjedelmét és
horderejét megítélhessem,
s ez okból bátorodom Ex-
cellenciádat megkérni, mis-
szerint a cs. kir. pénzügy-
minisztériumhoz intézendő
átiratban a nevezett urak
szíves közreműködése köz-
szönetnyilvánítás mellett megem-
líttessék.

K. Budán Junius 24. 1872

André Lajos
osztálytanácsos.

■ André Lajos jelentésének utolsó oldala (MNL OL, K 255. 1872–2-3297.)